

محمد تقی شریعتی

۱۳۶۶ - ۱۲۸۶

جعفر ربانی

چه شب‌های سرد و سیاهی که استاد در کوچه‌ها و پس‌کوچه‌های شهر مشهد می‌رفت تا به محفل جوانان برسد و سخن از حق و قرآن به گوش آنان برساند و چه بسیار روزهای گرمی که عرق‌ریزان سخنرانی‌های آگاهی‌بخش و سازنده‌ی خویش را در دبیرستان‌ها و دیگر جاها ادامه می‌داد تا جوهر شعوری اسلام را به درک نسل‌ها بدهد.

محمدرضا حکیمی، تفسیر آفتاب

استاد محمدتقی شریعتی را غالباً به عنوان یک بیدارگر، از قبیل استاد مرتضی مطهری، دکتر علی شریعتی، دکتر بهشتی و مانند این‌ها می‌شناسند که پیوسته در کار تبلیغ، تألیف، سخنرانی و مبارزه علیه استبداد سیاسی و کزروی‌های فکری و عقیدتی بود، که بود. اما کمتر گفته می‌شود که وی معلمی بود در مشهد که سال‌های سال از عمر خود را در مدارس این شهر به تدریس، مدیریت، نظامت و آموزش جوانان گذراند و از رهگذر آن انسان‌های بسیاری را تربیت کرد که پاره‌ای از آنان در سال‌های بعد نقش آفرین و تأثیرگذار شدند.

ببینیم این معلم سوخته جان و دردمند که فرزندی سوخته‌جان‌تر و دردمندتر از خود - علی شریعتی - تربیت کرد، که بود؟

محمدتقی شریعتی در روستای مزینان، از توابع سبزوار، به دنیا آمد. مزینان روستایی است در کویر، که دکتر علی شریعتی وصف گوشه‌هایی از حیات طبیعی و انسانی آن را در کتاب خواندنی خود «کویر» به قلم آورده است.

پدر محمدتقی، روحانی روشن اندیش، عالم و مجتهدی بود که مردم منطقه مزینان او را مرجع مسائل و احکام

خود می‌دانستند. محمدتقی تا بیست سالگی در مزینان دروس مقدماتی را خواند. سپس به مشهد رفت و در مدرسه فاضل‌خان که قبلاً دو برادر بزرگ‌ترش در آن جا بودند، ساکن شد و به تحصیل ادامه داد. وی در طول مدت تحصیل خود، استادان بزرگی را دید و از محضر بسیاری از آن‌ها استفاده کرد. **ادیب نیشابوری اول، ادیب نیشابوری دوم، شیخ محمدکاظم دامغانی، میرزاهمدی اصفهانی، شیخ مجتبی قزوینی، شیخ محمود حلبی، میرزا جواد تهرانی و...**

دوران زندگی محمدتقی شریعتی را به یک معنی می‌توان به سه دوره تقسیم کرد: ۱. دوره رضا شاه، که به تحصیل در حوزه و تدریس در مدارس مشهد گذشت؛ ۲. دوره پس از شهریور ۲۰ که در عین اشتغال در مدرسه، به مبارزه با توده‌ای‌ها صرف شد؛ ۳. دوره پس از کودتای ۲۸ مرداد که به مبارزه با استبداد پهلوی سپری شد و تا انقلاب اسلامی ادامه داشت.

استاد درباره دوره اول می‌گوید: «از سال ۱۳۰۹ تا ۱۳۱۲ در مدرسه شرافت بودم. بعداً آمدم به مدرسه ابن‌یمین که دبیرستان شبانه هم دایر شد. من، هم نظامت دبیرستان روزانه را داشتم که ۸۰۰ - ۷۰۰ شاگرد داشت، و هم دبیرستان شبانه را. اسماعیل مرآت که وزیر فرهنگ شد، دبیرستان‌های شبانه را تعطیل کرد، ولی ما کلاس‌های تک درس شبانه را به جای دبیرستان شبانه دایر کردیم. صبح که می‌آمدیم، شب ساعت ۱۲ به منزل باز می‌گشتیم.»

پس از شهریور ۲۰، وقتی جامعه از استبداد رضا خانی آزاد شد و حزب توده آغاز به فعالیت علنی و گسترده کرد، گویی تازه مبارزه برای کسانی چون محمدتقی شریعتی شروع شده بود: «از سال ۱۳۲۰ به بعد که حزب توده فعالیت شدید داشت، مبارزه با آن‌ها را من اول از کلاس‌های مدرسه شروع کردم. بعد دیدم که من یک نفرم!» استاد در حالی که بعضی از دوستانش توده‌ای شدند، دست تنها ماند و به همه امتیازاتی که به او می‌دادند، پشت کرد: «حتی آن‌ها (توده‌ای‌ها) قانع شدند که من به طور مستقیم به کمونیسم حمله نکنم و به مارکس و انگلس و امثال این‌ها، و آن‌ها در عوض، مزایایی را که به رفقای دیگر ما داده بودند، به من بدهند. حتی شیطان هم مرا وسوسه می‌کرد که این پیشنهاد را بپذیرم... ولی در آخر یک مرتبه به خودم گفتم که دنیا دارد تو را فریب می‌دهد! و این پیشنهاد را رد کردم.»

جالب توجه این که محمدتقی شریعتی، هم زمان علیه کسروی‌گری هم که در آن سال‌ها باب شده بود، فعالیت می‌کرد. کسروی به نوع خاصی، ادعای نبوت می‌کرد که از سوی هیچ مسلمانی پذیرفته نبود. با این حال، طرف‌دارانی داشت. محمدتقی شریعتی از راه بحث و انتقاد سعی می‌کرد کز روی‌های کسروی را برای جوانان بیان کند، و البته در این کار دست تنها بود: «در مشهد با همان کمونیسم هم که همه جا را گرفته بود، کسی برخورد نداشت، چه رسد به کسروی‌گری که نسبت به جریان توده‌ای‌ها گمنام بود.»

حسن شهرت و اعتبار دینی شریعتی در مشهد به جایی رسید که بسیاری از دوستانش از وی خواستند لباس روحانیت بپوشد، ولی او ضرورتی به این کار نمی‌دید، بویژه وقتی که **آیت الله العظمی بروجردی** که به مشهد

رفته بود، تلویحاً به وی گفت که بهتر است همین طور راهش را ادامه دهد و استاد تا پایان عمر همچنان با لباس معمول عموم مردم کاری درشان روحانیت انجام می‌داد. از اقدامات مؤثر محمدتقی شریعتی که با همکاری تنی چند از دوستانش انجام شد، تأسیس «**کانون نشر حقایق اسلامی**» در مشهد بود که از سال ۱۳۲۰ شروع شد. وی در این کانون، هفته‌ای سه شب به ترتیب تفسیر قرآن، سخن‌رانی و کلاس درس داشت و سعی می‌کرد جوانان علاقه‌مند به رشد و ترقی و کسانی را که خواهان آگاهی‌های دینی بودند، به کانون جذب کند. نقل شده است که: «یک بار واعظ شهیر، محمدتقی فلسفی، به کانون حقایق مشهد آمده بود و چون آوازه سخن‌رانی و علم محمدتقی شریعتی را شنیده بوده، خودش منبر نمی‌رود و به اصرار از شریعتی می‌خواهد سخن‌رانی کند، و شریعتی ناچار می‌شود اطاعت کند.» بعداً یکی از دوستانش به وی می‌گوید: «در تهران شاهد بودم که در مجلسی از واعظ، آقای فلسفی همگنان خود را مخاطب قرار داد و به آن‌ها گفت که اخیراً در مشهد یک منبر از یک «غیر منبری» دیدم که توانست بر اساس آیه «یا ایها النبی انا ارسلناک شاهداً و مبشراً و نذیراً...» مسئله تبلیغ دین را با زیبایی و جامعیت بیان کند.»

یکی از دوستان و هم‌فکران صمیمی محمدتقی شریعتی، استاد شهید **مرتضی مطهری** بود. استاد مطهری و دوستانش در تهران با همان کانون نشر حقایق اسلامی مشهد، **حسینیۀ ارشاد** را تأسیس کردند که بعداً از شریعتی نیز برای سخن‌رانی در آن جا دعوت کردند.

کتاب محمدتقی شریعتی به نام «**خلافت و امامت**» حاصل ۲۳ جلسه سخن‌رانی‌های هفتگی در حسینیۀ ارشاد است. وی به دعوت **آیت الله طالقانی**، بارها نیز در مسجد هدایت سخن‌رانی کرد.

استاد شریعتی آخرین سخن‌رانی خود در حسینیۀ ارشاد را در عید فطر ۱۳۵۱ ایراد کرد و پس از آن رژیم شاه که از گسترش آگاهی در میان مردم وحشت داشت، حسینیۀ را تعطیل کرد. از آن پس سایه سیاه استبداد بیش از پیش بر جامعه گسترده شد.

در سال ۵۲ استاد شریعتی و فرزندش علی شریعتی را دستگیر کردند و یک سال و اندی پدر و پسر از دو سال پسر را در زندان نگه داشتند. پس از آزادی هم دیگر امکان فعالیت نه تنها از این دونفر، بلکه از همه مبارزان سلب شد. هنگامی که در ۲۸ خرداد ۱۳۵۶ دکتر علی شریعتی به ناگهان در لندن درگذشت، اندوهی جانکاه بر استاد آوار شد که تا پایان عمر با او همراه بود. تنها بروز **انقلاب اسلامی** بود که توانست او را تسکین دهد و بار دیگر وی را به سخن‌رانی در حسینیۀ ارشاد و نیز رادیو بازگرداند. با این حال، کهنوت سن نیز مزید بر علت شد و سرانجام معلم بزرگی که عمری را در راه روشننگری و بیداری با مجاهدت و اخلاص سپری کرده بود، در ۳۱ فروردین ۱۳۶۶ در ۸۰ سالگی در گذشت. رحمه‌الله‌علیه.

منابع

۱. کیهان فرهنگی، اسفند ۱۳۶۴

۲. <http://drshariati.org>
۳. www.pajohe.com

استاد شهید مرتضی مطهری

دکتر علی شریعتی